

**OP DE BRES VOOR DE STEENBIKKER *HELICIGONA LAPICIDA*
(LINNAEUS, 1758) BIJ SCHELLINKHOUT**

door

R.H. de Bruyne

Gealarmeerd door de inhoud, ben ik nog dezelfde dag dat ik de kopij van het voorgaande artikel van Henk Mienis in de bus kreeg, (zaterdag 15-10-1994) naar Schellinkhout gegaan. De situatie daar bleek inderdaad -zeker wat betreft mollusken- ernstig. Een flink deel van het zo bekende stuk IJsselmeerdijk is in de afgelopen tijd vernieuwd. Het (her-)zetten van de granietblokken en vooral het opvullen van de ruimten tussen de stenen, de natuurlijke schuilplaats voor diverse diersoorten, bleek een ernstige bedreiging te vormen voor het natuurleven op dit tot voor kort schitterende stuk Noordhollandse imitatie-rotskust.

Evenals Mienis en anderen, volg ik de Steenbikker-populatie bij Schellinkhout al geruime tijd. Ik heb de soort vanaf halverwege de jaren zeventig regelmatig waargenomen, zowel bij gunstige als minder gunstige weersomstandigheden. In het laatste geval zaten de dieren meestal diep tot zeer diep verscholen in de ruimten tussen de granietblokken en tussen het 'puin' dat als onderlaag van de grotere keien fungeert (brokken rode baksteen, in de loop der jaren vaak prachtig begroeid geraakt met diverse mossorten). Dit bijzondere biotoop met de vele schuilplaatsen, moet dan ook worden beschouwd als van cruciaal belang voor de overleving van de Steenbikker bij Schellinkhout.

Door regelmatig waar te nemen leer je veel. Zo weet je op een gegeven moment precies waar een populatie (of de hoofdmoot ervan) zich bevindt. De Steenbikker-populatie bij Schellinkhout vertoonde een vrij duidelijke tweedeling. Het eerste (en individuen-rijkste) deel kwam voor direct aan het uiteinde van het dorp. Hier werden op een broeierige regenachtige dag in juli 1987, in nog geen twee uur tijd 223 min of meer volwassen individuen geteld. Deze rijke populatie kan inmiddels als gevolg van de dijkwerkzaamheden als verloren worden beschouwd. Van het dijkvlak waar de tweede piek in het voorkomen lag, was echter op 15-10-1994 nog een deel in (min of meer) oude staat aanwezig. Ondanks ongunstige weersomstandigheden, konden hier nog enkele levende dieren worden waargenomen.

Dit, en het feit dat ook op dit deel van de dijk werkzaamheden aan de gang waren, gaven aanleiding tot snelle actie. Uit de contacten met diverse vooraanstaande malacologen, natuurbeschermers en andere deskundigen, werd steeds duidelijker dat de werkzaamheden op het betreffende dijkvlak niet alleen een bedreiging vormden voor de Steenbikker en andere molluskensoorten (o.a. een zeer rijke populatie van de Grote clausilia *Balea biplicata*), maar ook voor allerlei andere dier- en plantensoorten. Uit gegevens van de afdeling Entomologie van het Zoologisch Museum en de Noordhollandse vlinderdeskundige Siem de Boer, bleek dat de met mos begroeide bakstenen tussen de keien de rupsen herbergen van een in Nederland uitermate zeldzame Nachtvlinder (*Nudaria mundata*; behorende tot de Beervlinders). Ook de volwassen dieren houden zich bij ongunstige weersomstandigheden voornamelijk in de openingen tussen de keien op. Hetzelfde geldt voor kleine zoogdieren (muizen), amfibieën (Rugstreeppad, Salamanders) en -mogelijk- reptielen (Ringslang).

Al in de beginfase van wat we inmiddels gerust de 'reddingsoperatie' mogen noemen, is besloten tot het verzenden van een brandbrief aan o.m. de beheerder van de dijk: het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende sluisen in het Hollands Noorderkwartier. Vanwege het sterk malacologische aspect, werd daarbij het voortouw genomen door Nederlandse Malacologen*. Mede als gevolg van de hieruit voortvloeiende publiciteit (o.m. een stuk in het Noordhollands Dagblad op 19-10-'94 en een ter plaatse opgenomen item voor het VARA radio-programma 'Vroege Vogels' uitgezonden op 23-10-1993), kwam (aangekondigd in het Noordhollands dagblad van 20-10-1994) constructief overleg op gang met de uitvoerder van de werkzaamheden: het district Purmerend van het Hoogheemraadschap**.

Tijdens dit overleg bleek eens te meer hoe belangrijk het is dat structurele veranderingen in het landschap in nauw overleg plaatsvinden met natuur- en milieubeschermingsorganisaties, zo nodig aangevuld met expertise van specialisten. Dit geldt zowel voor de ene, als als voor de andere partij. In tegenstelling tot de hier en daar heersende opvattingen, valt er best met instanties als het betreffende Hoogheemraadschap te praten over natuursparende maatregelen. Deze bereidheid bleek bijvoorbeeld uit het feit dat men in afwachting van het te voeren overleg, direct na de ontvangst van de brief is gestopt met het 'invegen' van het steengruis tussen de blokken. Duidelijk was verder, dat de mensen van het Hoogheemraadschap niet op de hoogte waren van de bijzondere kwaliteiten van dit specifieke stuk dijk bij Schellinkhout en bij de noodzakelijk geachte dijkherstellingswerkzaamheden te goeder trouw handelden. In het integraal deelplan Westfriese Omringdijk (Siemens et al., 1994), dat speciaal werd opgesteld om het beheersaspect en de verbeteringsproblematiek in relatie te brengen met de grote historische, landschappelijke, ecologische en recreatieve waarde van de dijk, wordt met geen woord gerept over het voorkomen van bijzondere diersoorten als de Steenbikker en *Nudaria mundana*.

Inmiddels wél op de hoogte, bleek men bij het Hoogheemraadschap positief te staan tegenover voorstellen ter behoud van de genoemde soorten. Toen bleek dat alternatieven als opvulling met ander materiaal (baksteenpuin) of uitzetting van slakken op andere plaatsen niet het beoogde doel zouden hebben, kwam men met ideeën om het laatste stuk Steenbikker-biotop zo veel mogelijk in de oude staat te behouden. Afgesproken is hier de bestaande bedekking intact te laten, waarbij alleen op kritieke plaatsen de stenen handmatig worden vastgezet. Daarnaast werd besloten de mogelijkheden te onderzoeken om ter bescherming van het dijkvlak in het water een extra 'voordijkje' of walletje aan te leggen. Zo kan waarschijnlijk de oude situatie (op het betreffende gedeelte) worden gehandhaafd.

Op deze wijze ontstaat goede hoop op het behoud van de Steenbikker, de vlinder *Nudaria mundana* en andere diër- en plantesoorten in dit stukje Noordhollands landschap. De door het Hoogheemraadschap betoonde betrokkenheid bij het natuurbehoud, biedt bovendien perspectieven voor toekomstige projecten aan de dijk.

* Gezien de voortrekkersrol van NNV-leden, is de brief op pag 167 weergegeven.

** Bij de gevoerde besprekingen op 22-10-'94 waren aanwezig: de heren W. Louw (hoofd afdeling Waterkeringen en Wegen), M. Ooms (Districtshoofd Purmerend), K. Wostenburg (voorzitter), J. Marbus (KNNV afd Hoorn/West-Friesland), H. Rijst (Milieufederatie Noord-Holland), R.H. de Bruyne (initiatiefnemer vanuit de Nederlandse Malacologische Vereniging).

(behoort bij: De Bruyne, Op de bres voor de Steenbikker bij Schellinkhout)

Persbericht: 17-10-1994

IS ER NOG REDDING VOOR DE STEENBIKKER BIJ SCHELLINKHOUT ?

De huisjesslak *Helicigona lapicida* (L., 1758) -de Steenbikker- kan met zijn platte gekielde, anderhalve centimeter grote huisje worden gezien als één van de meest karakteristieke dieren die binnen de Nederlandse landsgrenzen voorkomen.

Steenbikker (huisje)

Des te erger is het dan ook dat op dit moment onverwacht en schijnbaar onnodig de enige populatie van deze soort buiten de provincie Zuid Limburg (waar de soort veel zeldzamer is), **volledig dreigt te verdwijnen!**

Het betreft hier veranderingen aan de Westfriese omringdijk, nabij het dorp Schellinkhout. Dit gedeelte van de IJsselmeerdijk wordt niet alleen onder cultuurliefhebbers -het heeft een monumentale status- maar vooral ook bij natuurliefhebbers gezien als een stuk dijk met een grote waarde. De prachtige authentieke dijkbedekking met graniet- en basaltblokken en met name de als schuilplaats fungerende openingen tussen de steenblokken, hebben vele tientallen jaren plaats geboden aan een groot aantal bijzondere plante- en diersoorten. Naast voor slakken is dit milieu erg belangrijk voor reptielen en amfibieën (waaronder de Ringslang en Rugstreeppad die in het natuurbeleid een hoge prioriteit hebben), kleine zoogdieren (o.m. diverse muizensoorten) en insecten (o.m. een in Nederland uiterst zeldzame Beervlinder).

Op dit moment ondergaat het beroemde dijkvlak echter ingrijpende, voor vrijwel alle soorten desastreuze veranderingen, waarbij niet alleen de authentieke bedekking verloren gaat, maar door de **volledige opvulling van de ruimten tussen de stenen met steengruis**, de vele bijzondere planten en dieren voorgoed uit het Noordhollands landschap verdwijnen.

Op dit moment is een aanzienlijk deel van het dijklichaam een levenloze woestenijs en is al zeker zestig procent van de Steenbikker-populatie voorgoed verloren. Hetzelfde geldt voor de andere organismen. De werkzaamheden zijn nog in gang, zodat zonder passende maatregelen ook de rest gedoemd lijkt te verdwijnen.

Het is vooral de onlogische en op deze wijze zinloze opvulling van de schuil- en groeiplaatsen in dit stuk Noordhollandse natuur, waar wij -ondergetekenden- met klem tegen protesteren. Het wordt hoog tijd dat overheden als het betreffende Hoogheemraadschap, serieus werk maken van milieu- en natuurbescherming. Het behoud van bijzondere soorten als de Steenbikker zou daar een mooi voorbeeld van kunnen zijn. Het is **nog niet te laat**: met enig doordacht beleid en geringe aanpassingen is het heel goed mogelijk zowel dit paradepaardje van de Nederlandse schelpdierfauna, als vele andere bijzondere vertegenwoordigers van het Noordhollands landschap te behouden.

J. Marbus
(Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische
Vereniging, afd. Hoorn/ West-Friesland)

Dr. W. Backhuys
(Nederlandse Malacologische Vereniging)

Prof. Dr. E. Gittenberger
(Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden)

Dr. H.E. Coomans, R.G. Moolenbeek
(Instituut voor Taxonomie en Populatiebiologie,
Zoölogisch Museum Amsterdam)

Dr. Th. C. M. Kemperman
(Natuurmuseum, Zwolle)

M. Melchers
(Bureau stadsecologie Amsterdam)

Correspondentie richten aan: R.H. de Bruyne, p.a. Zoölogisch Museum Amsterdam, afd. Malacologie, Postbus 94766, 1090 GT Amsterdam, Fax. 20- 525 5402